

ΔΙΗΓΗΜΑΤΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Πολλές φορές τυχαίνει νὰ πέσουν τὰ μάτια μου σὲ ωραίους στίχους μὲ γνωστά σφραγισμένους, καὶ κάποτε μὲ ἀγνώριστ' ἀκόμα ὀνόματα. Σπχνιώτερον μᾶς χαροποιεῖ τοῦ πεζοῦ λόγου τὸ καλλιτεχνικὸ παρουσίασμα. Γιατὶ πῶς πρόχειρο εἶναι, καὶ πῶς εὐκολὰ ζαρώνει κάπου μέσα σ' ἓνα φύλλο ἓνα μικροκάματο τραγούδι, παρὰ μιὰ μελέτη, ἓνα δράμα, μία ἱστορία. Τὸ δράμα χρειάζεται, κυριώτερα, μία σκηνή, τὸ διήγημα ἓνα βιβλίον· κι ἂν δὲν ἀπολείπουν τὰ πράγματα, λείπουν τὰ ὄργανα ποῦ τοὺς ἀνοίγουν ἓνα δρόμον κ' ἐμπρὸς τὰ τραβοῦν. Βέβαια, ἱκανὸς δὲν εἶναι νὰ κινήσῃ καὶ νὰ ζωντανέψῃ μία καλλιτεχνικὴ ψυχὴ ὁ ἀέρας ἐκεῖνος ποῦ μέσα του ὁ Παπαδιαμάντης δὲν κατάρθρωσεν ἀκόμα μῆτε σ' ἓνα τόμον νὰ συμπλέξῃ λιγοστά κἂν ἀπὸ τὰ πολλά του αὐτοσχέδιασμένα δροσοειδύλλια, καὶ ποῦ ὁ Καρκαβίτσας σωπαίνει ἀπὸ καιρὸ τώρα, ὕστερ' ἀπὸ τὸ «Ζητιάνον» του, τὸ ἀριστούργημα ποῦ δὲν τὸ προσέξαμεν ἀκόμα καθὼς τοῦ πρέπει. Καὶ ὅμως ὁ ἀέρας αὐτὸς δὲν τὸ ἐμποδίζει τὸ ξάνοιγμα καὶ τὸ δούλεμα τῆς καλλιτεχνικῆς ψυχῆς, ἐκεῖ ποῦ ὁ Ξενόπουλος τυπώνει σὲ λιγάκι τὴ δεύτερη σειρὰ τῶν Διηγημάτων του, ἀγνῶν ἠθογραφημάτων καὶ γερῶν, μὲ τὸν α' Ἔρωτα Ἐσταυρωμένον» ἐπὶ κεφαλῆς· ἐκεῖ ὅπου ὁ Ἑφταλιώτης δὲν ἐσταμάτησε τὴ δουλειά του στὴ γενναίαν «Ἱστορία τῆς Ρωμισούνης» καὶ στὴν ἀπλὰ καὶ πυκνὰ πλεγμένη «Μαζώχτρα» του, ἀλλὰ γιὰ τύπωμα ὑλόκληρες ἐτοιμες ἔχει κι' ἄλλες ἱστορίες καὶ μυθιστορήματα· ἐκεῖ ὅπου ὁ κορυφαῖος τῆς τέχνης μας, ὁ Ψυχάρης, θὰ μᾶς δώσῃ τοῦ χρόνου, ὕστερ' ἀπὸ τὸ δεύτερον τόμον τὰ «Ρόδα καὶ τὰ Μῆλα» ποῦ θᾶβγῃ φέτος, ἓνα μεγάλο σὰν αἰθνεῖρο τοῦ Γιαννίρη» ψυχολογικὸ μυθιστόρημα, βαφτισμένο «Ζωὴ κι' ἀγάπη στὴ μοναξιά.»¹

Σ' αὐτὸ τὸ μεταξὺ φάνηκεν ὁ «Ο Λαγκᾶς» τοῦ κ. Δημοσθένη Ν. Βουτυρά, ἓνα βιβλιαράκι ἀπὸ 117 σελίδες, λιτὰ κάπως τυπωμένο στὸν Πειραιᾶ. Ὁ κ. Βουτυρᾶς εἶναι πεζογράφος ἀπὸ τοὺς πῶς νέους μας ποῦ πρωτοφάνηκεν, ἀνίσως δὲ λαθεύομαι, στὸ «Περιοδικὸ» τοῦ κ. Βώκου τῆς διηγηματικῆς λογοτεχνικῆς καλλιεργητῆς. Κάποια του σύντομα διηγηματάκια ποῦ διάβασα ἐδῶ κ' ἐκεῖ, κίποιες ὀμιλίαι γι' αὐτὸν ἀπὸ φίλους τοῦ ἄλλους καὶ συντρόφους του, μ' ἔκκαμαν νὰ τὸν προσέξω, καθὼς προσέχουμε τοὺς ἀνθρώπους ὅταν ἀπ' αὐτοῦς, χωρὶς

¹ Τοῦ ἔργου αὐτοῦ τὴν ἱστορία—πῶς γεννήθηκε καὶ πῶς ζετυλιχτήκε,— μᾶς τὴν ἔδωκεν ὁ ἴδιος ὁ Ψυχάρης στὸ ἄρθρον του «Robinson Crusoe» τυπωμένο στὸ παρισινὸ φύλλον «Aurore» (19 τοῦ Ὀκτωβρίου 1902)

καλά κκλά νά ξέρομε γιατί, κάτι προσμένουμε. Και νά πού τό ξεχωριστά τυπωμένον αὐτό μικρό του ἔργο, τό πρῶτο, ἀξίζει νά στυμχτήση τή σκέψη καί νά κινήση τήν πέννα.

*
* *

“Ο,τι ἀπαρχῆς μοῦ ἔκαμεν ἐντύπωσιν, ὄχι πολὺ εὐχάριστον, εἶναι ἡ γλῶσσα τῆς ἱστορίας αὐτῆς. Ἡ δυσάρεστη αὐτῆ ἐντύπωσις ἀλήθειαι εἶναι πῶς μετρίάζεται ὅσο κανεῖς προχωρεῖ στό διάβηγμα τοῦ βιβλίου ὄχι γικτί κλητερεύει ἡ γλῶσσα στά ὕστερα· ἀλλά γικτί βλέπει πῶς ἡ γλῶσσα αὐτῆ ἡ ἀπεριποίητη, ἡ ἀδούλευτη, ἡ ἀστήριχτη, ἡ ἀχρηχτήριστη, ἡ ὄχι βεβικ δημοσιογραφική, μήτη τῆς ρουτίνας, μὰ ἡ παραζαλισμένη καί ἀρνητική, πού ἀνεβοκατεβκίνει καί γραμπαλίζεται ἀκατάπαυτα ἀνάμεσα σέ τύπους καί σέ συντάξεις καί σέ περιόδους καί σέ λόγους, μαζί, καί μέ τήν ἀρχά, τῆς λεγόμενης καθρεύουσας καί τῆς λεγόμενης δημοτικῆς, μισά καί ἀναποφάτιστα καί ἀτέλειωτα καί ἀδύνατα καί ἀτυχα, χωρίς νά χύνεται ἀποφασιστικά καί τελειωτικά, χωρίς κκλότεχνα νά στέκη στό καλούπι καμιάς· ἀλλά γικτί βλέπει πῶς ἡ γλῶσσ' αὐτῆ βκίσκεται σ' ἕνα κρυφταίριασμα μέ τήν ψυχή καί μέ τόν κόσμολ τῆς ἱστορίας αὐτῆς. Μὰ τό ταίριασμα τοῦτο, δέ φτάνει, νομίζω, γικ νά δικκιολογήτη τὰ παράτονα τοῦτα καί τὰ χαῦνα στή γλῶσσα, πού φκίνοντα πῶς πηχάζουν πιό πολὺ ἀπό μιάν ἀπροσεξία κι ἀπό μιάν ἀδυναμία, παρὰ ἀπό μιάν ἀάγαη λογική, ἄς εἶναι κι ἀπό μιὰ καταφρόνηση τοῦ λογοτέχνη πρὸς γραμμικτά τάχα ψιλολογήματα. Καί μποροῦσε κανεῖς ἐδῶ νά παρατηρήτη πῶς ἐνῶ ἡ ποίησή μας προχώρησε στή μόρφωσην ἀγάλια ἀγάλια καί στό στερέωμα τῆς γλώσσας, ὁ πιζός μας λόγος ὁ κκλλιτεχνικός (ἀν ἐξαιρέσουμε μετρημένους πεζογράφους) στέκει ἀκόμα ἀκκπιφάσιςτος καί παθητικά καί ὅπως τύχη τὰ μεταχειρίζεται τὰ γλωσσικά στοιχεα, γικτί ἀκόμα δέν ἔλαβε καθαρῆ καί βκθεικ τῆ συνείδητη τῆς ζωῆς καί τῆς ἀλήθειας στό ζήτημα τοῦτο. Τήν ιδέα μου τούτη μονάχα τήν πετῶ ἐδῶ, ὅσο πού νά τήν ξεκαθαρίσω πιό πολὺ σέ μιάν εὐκαιρίαν ἄλλη. Ἀπό τήν ἄλλη τῆ μεριά κι ὁ πιζός μας λόγος ὁ κκλλιτεχνικός τραβει πιό μπροστά ἀπό τήν ποίηση, γικτί στέκεται καί ζῆ σ' ἕνα κόσμολ πιό πλατύν καί πιό οὐσιαστικόν, ἐνῶ ἡ ποίησή μας ἡ νέα κιντυνεύει νά γίνη δέν ξέρω τί μονόλογος—ἴσο κι ἂν εἶναι ἀργυρόηχος—ἐνός ἀνθρώπου πού ἀσάλευτος περνᾷ τῆ ζωῆ του σκυμμένος πάντα πρὸς τόν ἀφαλὸ του καί τόν ἀφαλὸ του μελετῶντας.

“Ὅμως ὅ,τι στήν ἀρχῆ σημείωσα γικ τοῦ «Λαγκᾶ» τήν ἱστορία δέ φέρνει παρὰ ἕναν ἀλαφρό μορφασμό, πού γοργὰ σβύνει, γικτί οἱ σελίδες τοῦ νέου αὐτοῦ βιβλίου γεννήτρεις εἶναι μιᾶς στοχαστικῆς χαρᾶς.

*
* *

Ὁ Λεωνίδας Λαγκᾶς, τελειόφοιτος τῆς Νομικῆς γυρισμένος ἀπό τήν Ἀθήνα

στην ἐπαρχία του, ζῆ ἐκεῖ πέρα μιὰ ζωὴ ἀτολμη, ἀβουλη, ἀνεργη, τιποτένια· ζωὴ ἀπὸ πόθου, πὸ ἀτον' ἀπὸ τῆ θολόσταχτη χρωματισμένους καὶ πὸ εὐκολόσθους ἀπὸ τίς φουσαλίδες τοῦ νεροῦ· ζωὴ δηλαδή πολὺ συνηθισμένη, καὶ γι' αὐτὸ πολὺ σημαντικὴ στὰ χέρια τοῦ τεχνίτη διηγηματογράφου, ποῦ μὲ συνείδηση καὶ ἀτάραχα περκατηρεῖ καὶ ξεψαχνίζει τὸν κόσμον γύρω του· ζωὴ ἀχαρτήριστη, καθὼς κοινῶς τίς λέμε τοῦ εἶδους τούτου τίς ζωές, μὰ γι' αὐτὸ ζωὴ ποῦ τὰ χαρακτηρίζει τὰ δικὰ μας. Ὁ Λεωνίδας Λαγκᾶς, εἰκοσιεφτά χρόνων παλληκᾶρι, περνᾷ τὸν καιρὸ του παίρνοντας ἀπὸ πίσω τίς παιδοῦλες τοῦ σχολείου καὶ τίς μοδιστροῦλες, ἢ ρεμβάζοντας μπροστὰ σ' ἓνα ὄψωμ' ἀπὸ κοπριά ἀγνάντια ἀπὸ τὸ σπίτι του, ποῦ τὸ σύχναζαν οἱ ὄρνιθες τῆς γειτονίᾳς καὶ ποῦ γίνονταν ἐπάνω του ὀμηρικώτατα ἱστορισμένες ἀπὸ τὸ συγγραφέα κοκορουαχίης. Οἱ ἀγάπες του εἶναι φουσμένες ἀπὸ μιὰ σαρκικὴ πνοή, μὰ πὸ πολὺ ἀπὸ μιὰ πνοὴ δειλῆς καὶ ἀδέξιας ἀκαματιᾶς· πάντα στοχάζεται ν' ἀρχίσῃ, καὶ τίποτε δὲν κατορθώνει. Ἔτσι ὁ τελειόφοιτος παραδέρνει ἀνάμεσα σὲ τρεῖς Γ'λυκερίες· ἡ μιὰ, δούλα, ἡ ἄλλη ξαδέρφη του, καὶ ἡ τρίτη, ἡ κόρη τοῦ Πορταλιᾶ, ἡ κόρη τῶν βαλτωμένων ὄνειρων του. Κι' ὅσο νὰ καταφέρῃ τίποτε μέσα ἐκεῖ στὴν ἐπαρχία του ὁ Λεωνίδας ὁ Λαγκᾶς, νὰ ἔνα τηλεγράφημα πὼς πεθίνει ὁ θεὸς του, ὁ θεὸς τοῦ ἀγαπημένου ποῦ ζῶσε στὴν πρωτεύουτ'· κ' ἔτσ' ὀποχρεώνεται ὁ Λαγκᾶς νὰ φύγῃ βιαστικὰ γιὰ τὴν Ἀθήνα, τοὺς δικούς του ἀφίνοντας μὲ θλιψή. καὶ πὸ πολὺ ἀκόμα λυπημένος γιὰτὶ χωρίζονταν τὴν κόρη τοῦ Πορταλιᾶ. Μὰ στὴν Ἀθήνα τὸν περίμεναν ἱστορίες καὶ λαχτάρες ἀπάντεχες. Οἱ παρκαμνές τοῦ πολέμου τοῦ 1896. Ἡ Ἀθήνα, μὲ τὰ νεθρα τῆς καὶ μὲ τὰ μεθύσια τῆς τὰ πατριωτικὰ, τὰ πολεμὸχρη, τὰ τουρκοφάγα, τὰ ἱεροτραγιὰ Ὁ Λαγκᾶς γίνεται ἐπρόσωπον ὄρων μέσα στὴν Ἀθήνα ὄλη; αὐτῆς τῆς μεγάλης ἱεροτραγιώδεις. ὅσο μπορεῖ νὰ δράσῃ ἓνας ἄγνωμος κ' ἓνας ἠθικός περκαλυτικός ἀν' ἐκεῖνον Παίζει—εἶναι ἡ κυριολεξία—μέσα σὲ ὄλες τίς σκηνές ἀπὸ τὸν πρόλογ ν' ὄς τὴν καταστροφὴ, θεατρίζεται μαζί καὶ θεατρίζει. Μέσα σὲ διαδηλώσεις ὄχλων, σὲ στρατῶν ἀναχωρήσεις, σὲ συζητήσεις καὶ σὲ φηνηρονάδες, μέσα σὲ ὄράματα τῆς πλέον παιδιότικης αἰσιοδοξίης, μέσα στὰ παγερότατα καὶ στὰ πικρότατα ξυπνήματα. Κι' ὅταν κι' αὐτὸς ξυπνᾷ μὲ τοὺς ἄλλους μαζί, καθὼς καὶ οἱ ἄλλοι ξύπνησαν, δὲν ἔχει τίποτε σοφώτερο νὰ κἀμῃ παρὰ νὰ ξανακυρίσῃ στὴν ἐπαρχία του. Ὁ θεὸς του ἦτανε πολὺ καλὰ στὴν ὄγειά του, κι' αὐτὸς δὲν ξέρω καλὰ καλὰ γιὰτὶ δὲν εἶχε πάει στὸ στρατό, καὶ γιὰτὶ τὸν ἐξαίρουσε ὁ νόμος. Καὶ στὴν πατρίδα του γυρίζοντας, δέχεται κατακέφαλα ψυχρολουσία ποῦ τοῦ στοίχησεν ὅσο δὲ θὰ τοῦ στοίχησε βέβαια τὸ τρεμοσάλαμα τοῦ Ἐθνικοῦ ἐξουτελισμοῦ, ὄστερ' ἀπὸ τὸν ἐφιάλτη τῶν πολέμων. Κρυμμένος ἀνάμεσα στὰ δέντρα τοῦ κήπου τῆς κόρης τοῦ Πορταλιᾶ, ἔπου πρωτοστρεξεν ἀνυπόμονος προσκυνητῆς, τὴν ἀγνάντεψε τὴν λατρεμένη του Γ'λυκερία, μέσα στὴν ἀγκαλιά τοῦ

Ἄντωνη τοῦ ξαδέφρου του. Ὁ Λεωνίδας... Ἄλλ' ἔς τὸν ἀφήσουμε, νὰ μᾶς τὰ λήσῃ, τὸν ἴδιον τὸν ποιητὴ τοῦ «Λαγκᾶ» :

α' Ὁ Λεωνίδας ἔφυγε. Ἔφυγε σχεδὸν τρέχοντας, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ ποῦ πάει. Τὸ κεφάλι του ἔκχιγε, τὰ μελίγρια του χτυποῦσαν δυνατὰ. Κάποτε ἐπικραλῆμ-
θανε τὰ λόγια τῆς κόρης τοῦ Πορταλιᾶ (τὰ λόγια ποῦ τὴν ἄκουσε κρυμμένος
νὰ λέγῃ πρὸς τὸν Ἄντωνη) καὶ προσπαθοῦσε νὰ δώσῃ τὸ πᾶθος, τὴν ἡδονὴν ποῦ
εἶχαν !

— Ἄφησέ με, ἄφησέ με !

Ἐπεθύμησε νὰ ἦτο τὴν ὥρην ὁ πόλεμος ! Θὰ ἔτρεφε ἀπ' τοὺς πρώτους.

Πλησιάζει τὸ μεσημέρι, ὅταν ἐπέστρεψε στὸ σπίτι του. Σένα δρόμο ἀπάντη-
σε μιὰ κόρη. Ἔστρεψε ἄλλοῦ τὸ πρόσωπον. Δὲν ἤθελε νὰ κυτᾶξῃ πιά γυναικᾶ.
Θὰ τῆς μισοῦσε.

Κοντὰ στὸ σπίτι του, ἄλλη κόρη ἐράνη νὰ ἔρχεται. Κρατοῦσε ἓνα παιδάκι
ἀπ' τὸ χέρι. ἤλεθε νὰ ἀποσύρῃ τὰ μάτια, ἀλλὰ εἶχε ἀντικρίσῃ τὰ μάτια τῆς
κόρης, ποῦ στηλώνοντο στὰ δικά του μὲ μιὰ γλύκα φωτεινὴ ! Τὰ μάτια τῆς
κόρης αὐτῆς δὲν ἔμοιαζον διόλου μὲ τῆς κόρης τοῦ Πορταλιᾶ. Ἐπέρασε ἀπὸ
κοντὰ τῆς, καὶ ἔμεινε προχώρησε λίγο, ἔστρεψε νὰ τὴ δῇ τὴν ἴδιαν στιγμὴν ἔστρεψε
καὶ ἡ κόρη, ἐστάθη αὐτῆς.

— Ποῦ νὰ κάθεται ; Τὴν ἀκολούθησε ἀπὸ μακριά, γιὰ νὰ μᾶθῃ τὸ σπίτι
τῆς. Ὅταν ἐπέστρεψε, ἐσυλλογίσθη τὴν πρὶν ἀπόφασίν του.

— Μωρέ, γιὰ τὰ μούτρα τῆς νὰ μὴν κυτᾶξω κινιὰ ! Δὲν τρελλάθηκα ἀκό-
μη ! Καὶ ἔπειτα, νὰ σου πῶ, ἐσώθηκα ! γιὰτί, τί περίμενα ἀπὸ κορίτσι, ποῦ
ἔχει μάτια μελκνικισμένα γύρω ! »

Ἄποιοις θὰ διαβῆσθῃ τὴν τελευταίαν αὐτὴ σελίδα τοῦ «Λαγκᾶ» μπορεῖ νὰ
πάρῃ μιὰν ἰδέαν τοῦ τρόπου μὲ τὴν ὁποῖον ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ὡς τὸ τέλος ἡ ἱστορία
ξετυλίγεται. Κι' ἂν ἔχῃ ζωηρὴν τὴ φαντασίαν μπορεῖ ἀπὸ τὸ κομματάκι τοῦτο νὰ
φέρῃ ἐμπρὸς στὰ μάτια του τὴν ζωγραφικὴν τὸν ἀκέραιον χρωματισμὸν. Γιὰτί ὁ
ζωγράφος καὶ μέσθ' αὐτῆς κάποιος τοῦ ἀθλήτης ἢ κ' ἔτσι ἐπίτηδες σπρωγμένες
ἀφροντισίαις του καὶ στὰ σκοπεύματά του ἐδῶ κ' ἐκεῖ φύλαξε μιὰν ἀξιοσπού-
δατὴν ἀρμονίαν ὀλόχυτον στὴν ἔργον του. Ἀπὸ κάτω, καθὼς εἶναι ἡ τελευταία
αὐτὴ σελίδα ποῦ ξεσήκωσα, συγυρισμένον εἶναι καὶ τὸ ὅλον διήγημα. Σὲ τέτοιον
γλῶσσον, ὀρθογραφίαν, ὕψον, καὶ τόνον. Κάθε φορὰ ποῦ μιλεῖ γιὰ τὴν κόρη τοῦ
Πορταλιᾶ, σχεδὸν ποτὲ δὲ λητ' οὐαὶ ν' ἀναφέρῃ αὐτὴν μελκνικισμα ἐκεῖ αὐτῆς ἄρες
τῶν ματιῶν τῆς, ἓνα μελκνικισμα ποῦ μὲ τὴν γλύκαν ποῦ σκορποῦσαν τὰ
μάτια τῆς, θύμιζε τὴν ἡδονήν...» Αὐτὸ τὸ μελκνικισμα ποῦ κουδουνίζετ' ἔτσι
σταυρῆς μᾶς, τὰς δὲ συμβολίζει τὴν κωμικοτραγικὴν δύναμιν ποῦ δένει καὶ ποῦ
λύνει, μέσθ' αὐτὸ τὸ χωρὶς βούλησιν καὶ τὸ χωρὶς ἐνέργειαν θεάτρο τὴν ψυχὴν
τοῦ Λαγκᾶ ; Καὶ μήπως ὁ ἠθικὸς κόσμος ποῦ μέσθ' αὐτῆς ψυχῆς αὐτῆς παραδέρνει

δὲ μᾶς φανερόνεται ἀρρητόρευτῃ καὶ ὑπονοητικῇ καὶ εἰκονικῇ στήν ἐπίμονη, καὶ ὅχι τόσον ἀξιαγάπητην ἰδιοτροπία τοῦ διηγηματογράφου νὰ μᾶς σταματάη δείχνοντάς μας τὸ ἴδιο θέατρο συχνὰ πυκνά ; Τὸ θέατρο πετεινῶν καὶ ὄρνιθιῶν πολυχρωμάτων καὶ πολυποικίλων ποῦ βγαίνουν ἀπὸ τὶς τρύπες τους καὶ πετσοκόβονται στὶς κοπριές ἀπάνου, « ἕνας μεγάλος σωρὸς κοπριές φεύγοντας κάθε τόσο καὶ ἀνανεούμενος », καὶ ψοφᾶνε στοὺς δρόμους, ἐνῶ χερὸς ἀπὸ μάγκες γύρω τους κι' ἀπὸ λογιῆς διαβάτες χαζεύει καὶ διασκεδάζει καὶ φιλοσοφεῖ.

Ὁ κ. Βουτυρᾶς δὲ θὰ συγμίνησῃ βέβαια μὲ τὸ λιγοστό, μὰ οὐσιαστικόν, ὅσο κι' ἂν εἶναι πρωτοβγαλμένον ἔργο του, μὴτ' ἐκείνου; ποῦ τὰ διηγήματα δὲν τὰ ξέρουν καὶ δὲν τὰ θέλουν παρὰ σὰ δεικνυστικὰ χιτῶνες καὶ ξελαρυγγιστικὲς πατινάδες Ροδοζούμηδων κήτου ἀπὸ τὸ πικρὰ θυρο τῆς Ἀρετούσας, μὴτ' ἐκείνου; ποῦ τὰ διηγήματα δὲν τὰ πριτέχουν καὶ δὲν τὰ σέβονται παρὰ σεβρισιμένα, μὴ στάξῃ καὶ μὴ βρέξῃ, μὲ τὴν ἠθικὴν τοῦ Γεροστάθη. Οἱ πρῶτοι βέβαια θὰ τὸ βροῦνε σαχλό, καὶ οἱ δεῦτεροι βρώμικο. Ὅμως ἐκεῖνοι ποῦ ἔχουν τῆς εὐαισθησίας καὶ τῆς ἠθικῆς τῆς τέχνης κάποιον ἰδέχ διαφορετικῇ, θὰ τὸ προσέξουν τὸ ἔργον αὐτό, καθὼς τοῦ ἀξίζει, ὅσο κι' ἂν ἐδῶ μορφῶσιν, ὅσο κι' ἂν ἐκεῖ σκοιτάξουν. Θὰ ἐκτιμήσουν αὐτοὶ τὸ νέο συγγραφέα ποῦ δούλεψε τὸ ἔργο του νηφάλια, εὐσυνείδητα καὶ πονετικῶς μὲ τὰ μέσκα τῆς ἴδιας τέχνης πάντῃ, ἔξω ἀπὸ τὰ ὁποῖα μπορεῖ κανεὶς τόσο εὐκόλα νὰ παραστρατίσῃ καὶ νὰ χάσῃ τὰ νερά του, κι' ἀκόμα πιὸ εὐκόλα στὴν ἀγυρτία νὰ ξεπέσῃ καὶ στὴ χοντροκοπία. Ἀτάραχα καὶ ξέγνωιαστα μᾶς τὰ διηγῆται τὰ πράγματα. Καὶ μέσα στὴν ξεγνωιασιὰν αὐτῇ καὶ στὴν ἀταραξίαν ἀπλωμένο ἔνῃ λεπτότατο στρώμα σκληρῆς εἰρωνείας. Ἡ ψυχολογικὴ παρατήρηση ἐπιδέξια φερμένη καὶ ξετυλιγμένη, ἡ ζωγραφιὰ μὲ λίγες γραμμὲς λιγνές, μὰ παραστατικὲς, ποῦ γίνεται ὡς τὸ τέλος ἡ λιγνάδα τους κεντρί. Τὰ δύο κεφάλαια *Στὴν Ἀθήνα* καὶ ὁ *Πόλεμος* διαλεχτὰ καὶ τεχνικὰ μᾶς ξαναφέρνουν τὶς κλησιμόνητες ἐκεῖνες ἡμέρες γύρω στὸν πρωταγωνιστὴ Λαγκᾶ, μέσα σὲ μερικὰ λόγια, καὶ στοχασμοὺς καὶ καμώματα, καὶ σκιαγραφεῖς καὶ κινηματογραφεῖς μερικῶν ἡρώων τῶν καφενειῶν καὶ τῶν δρόμων καὶ τῶν μαγαζιῶν καὶ τῶν σπιτιῶν, ὄλων αὐτῶν τῶν ἀνεμόδαρτων καὶ τῶν παραδαρμένων ρητόρων καὶ μπακάληδων, καὶ ψαλτάδων καὶ δασκάλων, κ' ἔχουν αὐτὲς μέσα τους, χωρὶς νὰ τα ξεφωνίζουν, τὰ μαθήματα τῶν παθημάτων, καὶ τοῦ μύθου τὸ ἐπιμύθιο.

« Ὁ Λαγκᾶς—μᾶς λέγει κάπου—σὲ ὅλη αὐτὴ τὴ συζήτησι, ἄλλοτε παρεσύρετο ἀπ' τὰ λόγια τοῦ ἑνὸς καὶ ἄλλοτε ἀπ' τοῦ ἄλλου "Ἐμοιάζε μὲ ἄνθρωπο ποῦ τὸν τραβοῦν δύο. Ὅταν ὁ ἕνας τὸν σέρνῃ μὲ ὀρμή, πάει μ' ἐκεῖνον· ὅταν ὁ ἄλλος, πάει μὲ τὸν ἄλλον». Λέγει ὁ Ἀπόστολος Ἰάκωβος : « Ἄνθρωπος δίψυχος ἀκατάστατος ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ. » Ὁ Λαγκᾶς εἶναι ἀπὸ τὸ ἄθλιον αὐτὸ γένος τῶν *διψύχων*. Ὁ ποιητὴς του σωστὰ τὸν ἤρε, προσεχτικὰ τὸν πῆρε,

δέξια τὸν ἐζωγράφισε. Τὸ εὐρημά του δὲν εἶναι ἀπὸ κανέναν ψάξιμο σὲ βάθη δυσκολοξάνοιχτα. Δὲν εἶχε παρὰ νὰ κοιτάξῃ, μὲ τοῦ λογοτέχνη τὸ κοίταμα, γύρω του. Ὁ Λαγκᾶς δὲν εἶνε ὁ ἄνθρωπος ὁ ξεχωριστός, ὁ ἀτομικός· εἶνε ὁ τυπικός ἄνθρωπος, ὅχι πιά ὁ δίψυχος, μὰ ὁ πολὺψυχος, ὁ φορτωμένος ἀπάνω του τὶς ἀγνωμίες καὶ τὶς ἀψυχές ψυχές χιλιάδων ἄλλων Λαγκάδων. Τῶν Λαγκάδων ποῦ εἴμαστε γεμάτοι καὶ ποῦ δὲ θὰ μporέσουμε βέβαια μπροστὰ νὰ τραβήξουμεν, ἀνίσως δὲν ξεδιαλεχτοῦμε καὶ δὲ γλυτώσουμε ἀπὸ τῶν Λαγκάδων τὴ φυλή. Καὶ πρὸς τὸ ὄνειρευτὸν αὐτὸ ξεδιάλεμα καὶ πρὸς τὸ γλυτωμὸ αὐτὸ ποῦ μᾶς γλυκογελά μὲς ἀπὸ τὰ βάθη ἀγέννητων ἀκόμα καιρῶν μᾶς φέρνει ἀγάλια-ἀγάλια καὶ ἀθέλγητα, μαζί μὲ τὶς ἄλλες μεγάλες καὶ ζωοδότρες δύνამες μιᾶς κοινωνίας, καὶ ἡ Τέχνη, ποῦ θὰ μᾶς τοὺς δείξῃ πρῶτα, (ὅπως ἔδειχναν οἱ Σπαρτιάτες τοὺς μεθυσμένους Ἑλλώτες πρὸς τὰ παιδιὰ τους) τοὺς Λαγκάδες αὐτοὺς, γυμνοὺς καὶ χωρὶς ψευτοτροπές, καὶ ποῦ ὕστερα, ἀφοῦ μᾶς ἔδειξε τί εἶναι, θὰ μᾶς δείξῃ καὶ τί πρέπει νὰ γίνουν οἱ Λαγκάδες αὐτοί, δουλειά, ἡ δεύτερη, τοῦ τεχνίτη ὁραϊότερη καὶ ὑψηλότερη.

Κωστῆς Παλαμᾶς

ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΛΕΠΤΟΛΟΓΙΕΣ

Μελέτη τοῦ Γάλλου ἀκαδημαϊκοῦ Αἰμ. Φαγκιέ

(Διασκευασμένη εἰς τὴ γλῶσσα μας ἀπὸ τὸν ΠΕΤΡΟ ΖΗΤΟΥΝΙΑΤΗ)

Σ' ἓνα τοῦ ἄρθρου, ποῦ δημοσιεύθηκε ἔς τὴν «Λατινικὴν Ἀναγέννηση» ὁ φημισμένος κριτικός Αἰμ. Φαγκιέ μὲ πολλὴ νοστιμάδα καὶ χάρη καταστρώνει τὶς σκέψεις του γιὰ τὸ κριτικὸ τοῦ ἔργου καὶ γενικώτερα κἄπως γιὰ τὴν Κριτικὴ Ἐπιστήμη. Τὸν Γενάρη τοῦ 1903 ἔκλεισεν τριανταπέντε χρόνια ποῦ ἐπαγγέλλεται τὸν κριτικὸ καὶ ποῦ ἀπλώνει τὶς παρατηρήσεις του καὶ τὶς κρίσεις του γιὰ κάθε εἶδος λογοτεχνικῆς παραγωγῆς, σὲ τόμους, ἐφημερίδες καὶ περιοδικά. «Ὀλην αὐτὴ τὴν κριτικὴ ἐργασία ἀναθεωρῶντας ἓνα μελαγχολικὸ βράδυ—τῆς πρωτοχρονικῆς ὅπως λέγει—βυθίζεται σὲ σκέψεις καὶ μόνος του θέτει τὸ ἐρώτημα εἰς τὸν ἑαυτὸ του. Ὡς κριτικός ποῦ ἐπαγγέλλομαι τόσα χρόνια τώρα, ὠφέλησα ἢ ὄχι; Τὴν ζωὴ μου τὴν μεταχειρίστηκα καλὰ, αὐτὴ τὴν ζωὴ ποῦ φεύγει καὶ δὲν ξαναγυρίζει πιά;»

Τὴν ἀπάντησιν μᾶς τὴν δίνει ὁ ἴδιος. Ἀκούσατέ τον.

— Δὲν εἶμαι βέβαιος, ἀν ἔς τὴν ζωὴ μου, τόσα χρόνια τώρα ὠφέλησα ὡς